

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ ÎN
TRADUCERILE SUCCESIVE DIN
JULES VERNE**

REZUMAT

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Petre Gheorghe BÂRLEA**

**DOCTORAND:
Gabriela Aurelia PANAIT (CHIRAN)**

**CONSTANȚA
2019**

CUPRINS

SIGLE ȘI ABREVIERI

INTRODUCERE

CAPITOLUL 1

SCURTĂ ISTORIE A TRADUCERILOR DIN OPERA LUI JULES VERNE

- 1.1. Jules Verne în literatura universală
- 1.2. Nantes – Paris – Amiens: parcursul devenirii lui Jules Verne
- 1.3. Un periplu prin viață și prin literatură
- 1.4. Receptarea lui Jules Verne în spațiul literar românesc
- 1.5. Concluzii parțiale

CAPITOLUL AL 2-LEA

ÎNTRE TRADUCTOLOGIE ȘI GRAMATICA CONTRASTIV-TIPOLOGICĂ

- 2.1. Conceptul de „traducere”: definiții, unitate de traducere
- 2.2. Scurtă istorie a traducerii
- 2.3. Tipuri de traducere
- 2.4. Procedee de traducere
 - 2.4.1. Procedee de traducere directă
 - 2.4.2. Procedee de traducere indirectă
- 2.5. Teorii ale traducerii
 - 2.5.1. Teorii lingvistice cu privire la traducere
 - 2.5.2. Teorii ale traducerii și estetica literară
 - 2.5.3. Teorii semiotice sau „interpretative”
 - 2.5.4. Teorii întemeiate pe contrastivitate
- 2.6. În jurul sensului unui cuvânt
 - 2.6.1. Teoria referențială a sensului cuvântului
 - 2.6.2. Analiza componentială a sensului
 - 2.6.3. Postulatele sensului
- 2.7. Probleme ale gramaticii contrastiv-tipologice din perspectiva traductologiei
 - 2.7.1. Ambiguitatea
 - 2.7.2. Organizarea lexicală a structurii celor două limbi aflate în contact

- 2.7.2.1 Sciziunea și focalizarea
- 2.7.2.2. Lacunele lexicale
- 2.7.2.3. Transcodajul oblic
- 2.7.2.4. Falșii prieteni
- 2.7.3. Transpoziția
- 2.8. Concluzii parțiale

CAPITOLUL AL 3-LEA

ANALIZA CONTRASTIV-TIPOLOGICĂ A TEXTULUI *LE CHÂTEAU DES CARPATHES*/CASTELUL DIN CARPAȚI, DE JULES VERNE

- 3.1. Un roman provocator pentru traducătorii români
- 3.2. Între traductologie și istoria românei literare
- 3.3. Instrumente de lucru
- 3.4. Analiza contrastiv-tipologică a textului *Le Chateau des Carpathes/ Castelul din Carpați*
 - 3.4.1. Analiza contrastiv-tipologică a romanului *Le Chateau des Carpathes/ Castelul din Carpați* din perspectiva interacțiunilor comunicative
 - 3.4.2. Abordări contrastiv-tipologice ale clasei verbului în romanul *Le Chateau des Carpathes/ Castelul din Carpați*
- 3.5. Concluzii parțiale

ÎN LOC DE CONCLUZII: ASPECTE ALE LIMBII ROMÂNE LITERARE MANIFESTATE ÎN ISTORIA UNOR TRADUCERI

BIBLIOGRAFIE

CUVINTE-CHEIE

Limba română literară, evoluția istorică, traduceri succesive, traductologie generală, traductologie aplicată, strategii traductologice, traducere directă, traducere indirectă. constrângeri traductologice, gramatica contrastiv-tipologică, analiză contrastiv-tipologică, lexicologie, pragmatica discursului literar, mărci diacronice.

REZUMATUL TEZEI

„LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ ÎN TRADUCERILE SUCCESIVE DIN JULES VERNE”

0. Lucrarea noastră este consacrată limbii române literare, analizată în diacronie, pentru perioada modernă și contemporană, dintr-o anumită perspectivă, aceea a traductologiei.

1. Demersul de față pornește de la *premise* că maturitatea unei limbi literare se probează nu numai prin creații originale, ci și prin traduceri din creațiile realizate în alte limbi. De fapt, realitatea istorică ne arată că în orice cultură scrisă traduceri (de regulă cele cu caracter religios) au precedat producțiile proprii, cf. P. Gh. Bârlea, 2016, *Traduceri și traducători. Pagini din istoria culturii române*, pp. 7-11. Desigur, capacitatea unei limbi de a reda cele mai profunde idei și cele mai înalte sentimente se verifică prin confruntarea cu marile capodopere ale omenirii, cum ar fi textele biblice, poemele homerice, creațiile clasicilor greco-latini, dramaturgia shakespeariană și altele. Pe lângă acestea, scrieri care reprezintă doar mentalitățile, gustul și interesele unei anumite epoci din evoluția spiritualității umane, adică anumite specii literare, cu o anumită tematică, un stil și un limbaj specific, dobândesc notorietate internațională, circulând prin spațiile cultural-lingvistice cu același succes, cel puțin temporar, ca și operele fundamentale, de tipul celor evocate mai sus. Un exemplu elocvent în această privință este, fără îndoială, opera literară a lui Jules Verne. Apărută la puțin timp după marea revoluție industrială europeană, aceasta reflectă gustul unor întregi generații pentru descoperirile geografice, pentru inovațiile științifico-tehnice, grefate pe gustul mai vechi pentru mistere și pe interesul față de lumea exotică, plină de neprevăzut. Evident, asemenea scrieri aduc în actualitate un vocabular adecvat, marcat de terminologii diverse, de împrumuturi pentru concepte noi și de creații interne, îndrăznețe, deseori cu efecte neașteptate în structurile morfosintactice și stilistico-pragmatice.

2. În general, opera julesverniană a fost bine receptată în cultura scrisă românească. Din 1870 și până astăzi au apărut în limba română circa 200 de ediții, care acoperă aproape tot ce a fost semnificativ pentru scriitorul francez în original: între 1870 și 1918 au fost tipărite în română 20 de titluri, între 1919 și 1946 – 57, între 1948 și 1989 – 91, iar după 1990 – peste 25, cf. P. Gh. Bârlea, R.-M. Bârlea, „Traduceri din Jules Verne în limba română”, în: P. Gh. Bârlea, 2016, pp. 398-428. Primul dintre cele două romane, *Le Château des Carpathes* (1892) și *Le Beau Danube jaune* (1901), pe care Jules Verne le plasează, total sau parțial, pe teritoriu românesc s-a bucurat de o atenție deosebită din partea tălmăcitorilor români. Între anii 1897-2017 au fost realizate nu mai puțin de opt versiuni românești după *Le Château des Carpathes*! Includem între acestea și ediția revizuită a lui Vladimir Colin, căci reprezintă efectiv o mostră de readaptare profesionistă la o nouă generație de vorbitori ai limbii române, calitativ mai mult decât cantitativ. Am exclus, în schimb, diverse ediții-pirat, care afectează aspectul unei versiuni originale, dar reiau, în realitate, versiuni mai vechi – pe care uneori le și mutilează prin grave greșeli de culegere și prin prezentare grafică de proastă calitate.

3. Cele opt versiuni reflectă evoluția limbii române literare de-a lungul a 120 de ani (1897-2017). La scară istorică, un asemenea interval nu este prea mare, dar în condițiile concrete ale evoluției istorico-culturale românești epoca respectivă este cât se poate de

semnificativă. Primele traduceri românești din Jules Verne au apărut la puțin timp după fenomenul de eliminare masivă a cuvintelor vechi, de origini diferite – slavă, greacă, turcă, maghiară etc. – în favoarea echivalentelor latino-romanice; după înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin; în plină desfășurare a procesului de normare a limbii literare standard, într-o formă supradialectală, potrivită cu posibilitățile vremii; în sfârșit, într-o perioadă de deschidere spre literatura și cultura Occidentului și a întregii lumi.

4. Traducerile succesive din același text-bază francez, aflat el însuși într-un context lingvistico-literar marcat de condițiile materiale și spirituale ale sfârșitului de secol XIX european și național francez, constituie o șansă de a urmări căutările, ezitățile, soluțiile date de oameni instruiți pentru cele mai diferite aspecte ale evoluției limbii române: particularitățile fonetice, structurile morfosintactice, dinamica lexico-semantică, stereotipurile stilistico-pragmatice și, nu în ultimul rând, amplul și lentul proces de uniformizare a principiilor ortografiei, ortoepiei și a punctuației românești. Altfel spus, aceste traduceri reprezintă o oglindă, un seismograf al efortului de modernizare a limbii române literare, în perioada cea mai vie, cea mai dinamică a istoriei sale.

5. *Metodele de lucru* s-au impus tocmai din natura premisei de la care am pornit și a obiectivelor propuse. Fiind vorba despre două limbi în contact, am folosit în mod obligatoriu principiile, metodele și instrumentele de lucru ale *gramaticii contrastiv-tipologice* și când spunem „gramatică” înțelegem inclusiv fenomenele lexico-semantice care alcătuiesc substanța enunțurilor pe care le-am luat în considerare sub aspect morfologic, sintactic și stilistic. Pornind de la aceeași realitate a confruntării versiunii originale franceze cu transpunerile în română, am făcut apel la clarificările pe care le impun teoriile moderne ale *traductologiei*. Pe de altă parte, dat fiind scopul lucrării noastre, am utilizat sistemul de lucru al *gramaticii istorice*, cu aplicații punctuale la diacronia limbii române, sub aspectul ei literar, în primul rând, dar cu inevitabile observații referitoare la nivelurile și registrele popular-dialectale, cu elemente arhaice, uzuale sau, dimpotrivă, neologice.

6. *Structura lucrării* reflectă această încercare de armonizare a naturii corpusului de lucru cu metodele de interpretare cele mai adecvate. În capitolele care alcătuiesc infrastructura cercetării de față am acordat un spațiu suficient de mare, credem, informațiilor de natură să reamintească locul pe care l-a ocupat Jules Verne în literatura europeană și universală, prin literatura științifico-fantastică atât de prizată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu prelungiri vizibile până în zilele noastre.

Apoi am încercat să facem o sinteză a teoriilor care configurează cele două domenii conexe din științele cuvântului: gramatica contrastiv-tipologică și traductologia. Din acest demers au rezultat conceptele, modalitățile de analiză și metalimbajul cu care am operat în partea a doua a lucrării, aceea de *analiză contrastiv-tipologică* a celor 1+8 seturi de texte selectate de noi ca reprezentative pentru descrierea lingvistică pe care ne-am propus-o.

7. *Concluziile* generate de acest mod de abordare a cercetării noastre au confirmat, în bună măsură, premisa de la care am pornit: traduceri succesive în limba română ale romanului *Le Château des Carpathes*, de Jules Verne, dau seama dintr-un unghi de vedere semnificativ, de evoluția unor fenomene importante pentru procesul modernizării și constituirii unui sistem lingvistic codificat apoi de gramaticieni într-o structură relativ unitară, supradialectală, normativă și flexibilă, în același timp. Câteva exemple pot sintetiza, credem, amplul material edificator pe care aceste versiuni îl pun la îndemâna istoricilor limbii române.

7.1. *La nivelul ortografiei*, ca să începem cu aspectul scris, exterior, cel mai vizibil al specificului limbii române, se remarcă trecerea de la primele norme codificate de Academia Română, în 1884, în varianta „etimologism temperat de principiul fonologic”, la cel din 1904-1936, al fonologismului cu concesii făcute etimologismului, iar de aici, la generalizarea principiului fonetic, însoțit de cunoscutele „principii complementare”, între care, din cel etimologic a rămas numai ceea ce astăzi numim „principiul tradițional-istoric”. Astfel, în versiunea VO (1897) întâlnim forme așa-zis etimologice – de fapt, forme intermediare ale acestora, ca în orice scriere declarat „etimologică”, de natură să reflecte latinismul susținut de Cihac-Candrea și apărât în Academie cu îndârjire de N. Quintescu:

- *însă, mă, sēlbatici* etc.

Desigur, *e* neaccentuat în poziție intermediară sau finală se închisese de multe secole la *ă*, dar promotorii etimologismului, din perioada cea mai agresivă a activității lor (1870-1930), voiau să ilustreze prin artificii grafice proveniența latină a respectivelor cuvinte, cf. lat. *mē*, lat. *pavimentum* ș.a.m.d. Nici nu mai conta că, de-a lungul celor aproape două milenii de evoluție de la latina populară la româna premodernă și modernă, respectivele cuvinte trecuseră prin numeroase alte modificări fonomorfologice și lexicosemantice, precum sincopa în *pavimentum*, lexicalizarea și reorganizarea *însă* etc.

- *ă* final – etimologic la unele substantive, subliniem „unele”, se menține la VO, dar dispare la toți ceilalți: *maiu, poderei, gunoiu* ș.a. La fel, în cazul verbelor: *voiu*.

7.2. În *domeniul fonologic*, strâns legat, desigur, de aspectul ortografic, se remarcă persistența unor pronunții vechi, dublate de cele mai recente, paralelisme de acest tip, aflate în variație liberă, fiind reflectate ca atare în versiunile românești din textul julesvernian, realizate până la reforma parțială a lui Sextil Pușcariu, din 1936:

- vocala închisă *â* este marcată prin semnul grafic special propus în varianta finală a ortografiei codificate de Academia Română, prin normele impuse cu greu de colectivul condus de T. Maiorescu: *pământurile* (de la Ion Pas, 1929) vs *pămēnturile* (Victor Onișor, 1897).

- *e* final accentuat marchează un diftong în pronunțarea reală și el este scris ca atare la Ion Pas (1929): *am putea* (față de *am putē*, la Victor Onișor).

- același tip de diftong *-ea*, dar provenit din pronunțarea dură după *ș*, este marcat ca atare în versiunile din secolul al XX-lea: *greșeală*.

- *ě* „etimologic” se pronunță și se scrie *ă* în versiunile moderne românești: *călătorie, să, sēlbatici*, față de *sēlbatici* etc., de la finalul secolului al XIX-lea.

- situațiile de reduceri, de afereză, de cuvinte conjuncte silabic, din pronunțarea uzuală, inclusiv în româna literară standard, sunt încă grafiate diferit în traduceri din prima jumătate a secolului al XX-lea, semn că uneori traducătorii mai simțeau presiunea unor forme popular-arhaice; la nivelul grafiei, aceste ezitări sunt marcate de alternarea apostrofului cu liniuța de unire, în situații greu reductibile la un tipar anume:

dar și dar' (cf. *dară*); *n'au* și *n-au* etc.

7.3. *La nivel morfologic*, se remarcă alternanța desinențelor la anumite subclase nominale și verbale, până târziu, la jumătatea secolului al XX-lea.

7.3.1. • *La substantivele neutre*, desinențele *-ure* și *-uri*, adică forma de feminin plural, normală pentru categoria genului la neutre, și forma specializată a pluralului neutru

pentru nume de obiecte sau concepte abstracte, se află în variație liberă:

conture/contururi;

- Substantivele neologice, provenite din formele latine în *-tio* (feminine de declinare a III-a imparisilabică, de regulă – nume de abstracțiuni, deverbative, la origine, multe dintre ele) apar, de asemenea, în variație liberă:

evocare/evocațiune; națiel/națiune; creațiel/creațiune

7.3.2. • *La verbele de conjugarea I*, subtipurile în *-ø/-ez* (Cf. GALR, I, pp. 544 sqq.), apare același fenomen al concurenței libere, necodificate, în aceeași subetapă a evoluției limbii române:

dominează/domină

- Formele compuse ale unor moduri și timpuri par încă nefixate în tipare stabile, până la traducerile epocii moderne. Mai ales în enunțurile marcate pragmatic de nuanțe sentențioase sau în interogative, primele traduceri folosesc structura veche a inversării ordinii auxiliarului față de verbul de conjugat, cu deplasarea corespunzătoare a pronomelor sau a substantivelor implicate în respectivele grupuri verbale:

veni-va; ave-vom timp; asiguratu-te-ai?; nebunit-ai?

7.3.3. Dar cu consemnarea contextului în care apar asemenea inversiuni am intrat deja în *domeniul sintactic*.

Printre alte fenomene specifice respectivei perioade de fixare a normelor limbii române literare – în stilurile și registrele standard și beletristic – atrage atenția trecerea de la construcțiile infinitivale la subordonatele cu conjunctivul după verbe diverse (mai puțin cele modale):

...(nu) se va gândi a le pune

vs

...(nu) se va gândi să le pună

Fenomenul trecerii de la construcțiile infinitivale (susținute și de tiparul latin și de influențele masive ale textelor slavone și slave, în general) este mai vechi, atestat la preromantici și romantici (Gr. Alexandrescu îl înlocuia pe *îmi place a mă plimba*, din ediția 1834 a poeziilor sale, cu *îmi place să mă plimb*, în ediția din 1852, cf. P. Gh. Bârlea, 1998, *Gr. Alexandrescu...*, p. 103) și chiar în texte mai timpurii. Faptul că structurile infinitivale detectabile în primele versiuni românești ale textelor lui Jules Verne apar mai ales la Victor Onișor se datorează, desigur, și mărcii arhaic-regională a scriiturii sale, dar și modelului oferit de textul-bază:

fr. *on veut éviter*

vs

rom. *se vrea a evita*

rom. *vrei să ocolești* etc.

7.4. *La nivel lexico-semantic*, fenomenele care ar putea fi aduse în discuție sunt mult mai numeroase, prin natura lucrurilor. Le-am semnalat pe parcursul analizelor noastre, iar unele aspecte vor fi reluate în paginile următoare, unde ne referim la particularitățile traductologice care marchează cele opt versiuni românești. Remarcăm aici doar fapte de ordin general, precum incongruența dintre etapa istorică și opțiunea pentru neologisme, în cazul echivalărilor unor substantive, adjective, verbe etc. Mai exact, uneori apare la primele traduceri un arhaism (eventual, regionalism), pentru ca apoi să fie folosite neologismele

(rezultate din împrumuturi directe):

fr. *plateau*

rom. *podereiu* (VO, 1897)

rom. *platou* (GM, 2017).

Dar se întâmplă destul de des ca în epocile mai vechi să se folosească termeni instalați definitiv în româna literară standard (cf. *podiş*, la VC_{1/2}, 1980/1992 sau DO, 2010, în timp ce la IP, 1929, să apară *platou*).

La altele, evoluția este mai lină și mai clară:

fr. *reposer*

rom. *se bazează* (VO, 1897; se remarcă și grafia etimologizantă, cu -s- intervocalic păstrat ca atare)

rom. *se reazimă* (IP, 1929, încă arhaic și popular)

rom. *se bizuie* (TF, 2004, de asemenea, arhaic și popular)

rom. *pornește* (DO, 2010)

rom. *se bazează* (GM, 2017) etc.

7.5. Așadar, evoluția fenomenelor lingvistice se derulează la nivel de sistem al limbii, faptele fonetice de limbă fiind strâns legate de cele ale particularităților morfologice, sintactice și lexico-semantică – toate reflectate în soluțiile grafice oferite de codul ortografic al vremii.

8. Din punctul de vedere al *strategiilor de traducere*, imaginea limbii române literare poate fi completată cu numeroase observații utile scopului nostru de a urmări particularitățile limbii române literare în perioada celor opt traduceri.

8.1. În cele mai multe situații, Victor Onișor, Ion Pas, Vladimir Colin, Traian Fițescu și Dorina Oprea tind către fidelitatea față de destinatarul traducerii și, pe alocuri, către fidelitatea față de perioada în care a fost scris textul, reușind să transfere în propriile versiuni un mesaj clar, concis, în concordanță cu intenția autorului francez. Este vorba, așadar, despre o traducere mai puțin fidelă a textului-sursă, dar apropiată de nivelul de înțelegere al cititorilor români. Versiunile GM și MR îmbracă forma fidelității față de textul-sursă, de cele mai multe ori, lexemele și structurile enunțiative fiind plasate în aceeași ordine ca în originalul francez.

La capătul analizei contrastiv-tipologice, în cadrul căreia strategiile traductologice au constituit o latură importantă a studiului nostru privind transpunerea textului julesvernian în limba română, putem afirma că tălmăcitorii au recurs atât la procedee ale traducerii directe, cum ar fi *împrumutul* – transfer direct al unui lexem, *calcul* – traducere directă a unei structuri complexe, *parafraza literală* – traducere heteronimică a unei fraze, cât și la procedee ale traducerii indirecte, cum sunt *transpoziția*, *modulația*, *echivalența* și *adaptarea*. Pentru aplicarea acestora din urmă, traducătorii, evitând traducerea de tip „verbum a verbo”, au dat dovadă de cunoaștere temeinică a limbii române, dar și a limbii franceze; ne referim aici la transferul operat la nivel lexico-gramatical, dar și la transferul specificului socio-cultural existent în textul-sursă.

8.2. *Procedee de traducere directă*

În privința acestora, semnificative sunt următoarele:

8.2.1. *Traducere heteronimică (directă):*

În fraza (5), locuțiunii adverbiale *au déclin de* din textul-sursă, îi corespund în limba română locuțiunile prepoziționale sau adverbiale:

la sfârșitul, în VO, DO, GM, MR;
în amurgul, în IP;
la capătul, în VC_{1/2}.

Așadar, întrucât locuțiunea adverbială amintită are corespondent perfect în plan semantic în limba română, aceasta a putut fi tradusă direct prin termenii sinonimici (*la sfârșitul*, (*în*) *amurgul*, în IP, respectiv (*la*) *capătul*, în VO, DO, GM și MR. În schimb, în versiunea TF, prin alegerea termenului metaforic (*la*) *adăpostul*, din dorința traducătorului de a transpune cu exactitate semantismul frazei franceze, se realizează o modalizare marcată stilistico-pragmatic a momentului descris.

Există cazuri în care selecția lexicală este foarte diferită de la un traducător la altul, cauzele fiind multiple. Poate fi vorba despre ambiguitatea termenului din textul-sursă, mai precis, despre polisemantismul acestuia, cu cel puțin două-trei sensuri, care pot fi utilizate la fel de adecvat în contextul respectiv. În alte cazuri, este vorba, dimpotrivă, despre un termen tehnic de strictă specializare, pentru care traducătorii nu găsesc echivalentul exact întrucât nu cunosc lexicul de specialitate din respectivul domeniu de activitate. Astfel, în fraza (11), verbul *raser* din originalul francez este redat fie direct, cu sensul propriu *a rade*, în VO și IP, fie prin cel metaforic, acesta fiind aici sensul din textul-sursă. Intervine, desigur, și schimbarea de diateză, așa încât *les vents... le rasent* devine:

îl rad, în VO;
e ras, în IP;
trec peste, în VC_{1/2};
rod (a roade), în TF;
este ros, în DO;
este măturat, în GM;
este băntuit, în MR.

Seria exemplurilor care ilustrează interferența diacronică în domeniul lexicului poate continua cu opțiunile de redare a grupului verbal monomembru *reposer*, de la finalul enunțului (7): fr. *reposer*, cf. *supra*, 7.4.

În fraza (15), lui *crapaudière* din franceză, îi corespund în română:

staul, în VO;
cocioabă, în IP;
înjghebare, în VC_{1/2};
cloacă, în TF și DO;
groapă, în GM;
mocirlă, în MR.

În fapt, termenul generic ar fi fost *stână*, care cuprinde în microcâmpul său semantic și *staul*, *cocioabă* etc. Fiind vorba despre o stână mizeră, atât Jules Verne, cât și traducătorii români au recurs la sinonime sau perifraze care reflectă specificul vieții rustice, dar, mai degrabă, starea jalnică a locului.

8.2.2. Parafrizarea literală directă prin permutare

În fraza (7) ne confruntăm cu redistribuiri ale informației semantice, în versiunile IP, VC_{1/2} și DO, datorate inversării termenilor, care atrage după sine și reorganizarea frazei:

fr. *Ces provinces de l'extrême Europe, M. Gérando les a décrites...*

rom. *D. Gerando a descris **aceste provincii ale extremei Europe*** (IP)

rom. *Dl. de Gérando a descris aceste provincii ale extremei Europe* (VC_{1/2})

rom. *Domnul de Gérando* a descris toate aceste provincii de la marginea Europei* (DO). Deosebirea cea mai importantă față de textul original este reprezentată de faptul că Victor Onișor decide să transfere pluralul *ces provinces*, din grupul nominal *ces provinces de l'extrême Europe*, prin *această provincie*. Traducătorul recurge la modificarea categoriei numărului, întrucât extensia acestui lexem i se va fi părut suficient de mare pentru a acoperi pluralul heteronimului francez. Cu privire la acest aspect, suntem îndreptățiți să credem că scriitorul francez a folosit intenționat pluralul *ces provinces*, făcând referire în acest context nu doar la Transilvania, ci și la Bucovina și Banat, provincii românești care, pe atunci, făceau parte din Imperiul Austro-Ungar.

8.2.3. Împrumutul direct

Tot în fraza (5), pentru echivalarea apelativului *les ases*, autorii versiunilor VO, VC_{1/2}, TF, DO și MR au împrumutat direct termenul din franceză, adaptându-l doar la specificul fonomorfologic al limbii române, *asii*. În GM se introduce o sintagmă care explică prin parafrază definitorie termenul din textul original: *Zei Aesir*.

Cuvintele *brownies*, *gnomes*, *elfes*, *sylphes*, *korrigans*, *valkyries*, care redau, să zicem, „subspecii” ale ființelor supranaturale din producția legendară nordică, au fost, de asemenea, împrumutate direct în versiunile românești, din dorința traducătorilor de a conserva spiritul scrierii originale.

Ne reține atenția, însă, tratamentul substantivului *des elfes* din sintagma *la patrie des ases, des elfes [...]*. În traducerea românească, acestuia îi corespunde masculinul *elf*, care simbolizează, după cum apare și în notele traducătorilor Ion Pas și Traian Fițescu, o ființă supranaturală din mitologiile germanice, reprezentată printr-un pitic, simbolizând diverse elemente ale universului (apa, focul, pământul).

La momentul când realizează traducerea, în 1897, Victor Onișor, pentru a veni în sprijinul cititorilor săi, recurge la procedeul *adaptării*, selectând pentru acest substantiv sensul metaforic *zână*, care întruchipează un personaj feminin cu puteri supranaturale din mitologia populară românească, întruchipare a bunătății, a frumuseții. Așadar, în urma traducerii, termenul *elfes* a fost neutralizat, tălmăcitorul încercând prin introducerea în propria versiune a heteronimului *zână* o echivalare aproximativă a conceptului general, nu a termenului.

În fraza (25), fr. *donjon* a fost transferat în VC_{1/2}, TF, DO și MR, prin împrumut total - rom. *donjon*, termen cu o puternică încărcătură semantică pentru contextul de față.

Imposibilitatea găsirii unui echivalent autohton pentru toponimul *Orgall*, din fraza (26), l-a determinat pe Traian Fițescu, traducător din generația recentă, să preia direct denumirea podișului, păstrând și grafia germano-maghiară din textul original. La ceilalți traducători, spiritul inovator, dar și îndrăzneala poetică s-au manifestat în privința rezolvării acestui transfer prin diverse *adaptări*. Reluăm aici situațiile propuse. Astfel, Vladimir Colin, Dorina Opera și Mariana Riza au tradus toponimul prin *Gorgan*, iar Ion Pas și Gabriel Mălăescu l-au adaptat la specificul fonologic al limbii române, respectiv *Orgal*. Versiunea VC₂ oferă o soluție diferită de echivalare a acestuia față de traducerea precedentă, și anume, *Orgal*. Iată, așadar, o formă care, de la Victor Onișor până la Gabriel Mălăescu, a rezistat în timp, dovada unor alegeri inspirate.

Un alt exemplu care poate ilustra procedeul despre care vorbim aici este cel al substantivului *lornetă*, traducerea termenului francez *lorgnette*, din fraza (26):

fr. *lorgnette*
 rom. *lorneta*, în VO;
 rom. *ochianul*, în IP;
 rom. *luneta*, în VC_{1/2}, TF;
 rom. *lornionul*, în DO;
 rom. *oceanul*, în GM;
 rom. *luneta*, în MR.

Este lesne de observat că transferul acestui termen a pus la grea încercare cunoștințele de specialitate pe terenul celor două limbi ale tălmăcitorilor.

Desemnarea instrumentului utilizat cu scopul de a observa obiectele relativ depărtate este realizată prin împrumut direct în versiunea lui Victor Onișor. Dorina Oprea optează pentru termenul *lornionul* (ochelari folosiți la spectacole, în special de femei), o alegere nepotrivită, după părerea noastră, întrucât acesta doar aproximează sensul din original, ceilalți traducători, propunând echivalenți care transferă semantismul din textul-sursă: *lunetă*, în VC_{1/2}, TF și MR, respectiv *ocean*, în IP și GM.

8.3. *Procedee de traducerea indirectă*

8.3.1. *Adaptarea*

O altă dovadă a faptului că traducerea romanului *Castelul din Carpați* nu a fost ușor de realizat este tălmăcirea antroponimelor și a toponimelor. Vom reda mai jos un tabel comparativ în care am inclus, în prima coloană, lexemele originale, iar în următoarele – soluțiile propuse de către cei șapte traducători:

TT	VO	IP	VC _{1/2}	TF	DO	GM	MR
Frick	Bucur	Fric	Frig	Frik	Frik	Fric	Frig
Franz	Emil	Fanz	Frâncul/ Frâncu	Francisc	Franz	Franz	Frâncu
Koltz	Colțu	Colț	Colț	Colț	Colț	Colț	Colț
Werst	Mățești	Werst	Verești	Werst	Verești	Werst	Verești
Orgall	Orgal	Orgal	Gorgan	Orgall	Orgal	Orgal	Gorgan

Observăm că autorii versiunilor românești și-au îngăduit o relativă libertate în tălmăcirea antroponimelor și toponimelor, Victor Onișor fiind cel care a oferit soluții românești adecvate spațiului descris, transferând informațiile culturale vehiculate în textul-țintă prin termeni românești.

Prin aceeași strategie este redat în limba-sursă nominalul *Werst*, în VC_{1/2}, DO și MR.

Antroponimului *Franz*, Victor Onișor îi atribuie forma *Emil*, Vladimir Colin – *Frâncul*, în versiunea din 1980, urmând ca în cea din 1992 să fie restabilită forma onomastică prin eliminarea articolului *-l*, *Frâncu*, soluție adoptată și de către Mariana Riza.

8.3.2. *Transpunerea*

Dintre procedeele indirecte de traducere, versiunile românești includ un număr considerabil de transpoziții la care tălmăcitorii au recurs fie în mod obligatoriu, datorită diferențelor structurale dintre cele două limbi, fie din rațiuni personale. Selectăm, în cele ce urmează, câteva unități care au suportat o schimbare a clasei gramaticale în trecerea din limba franceză în limba română, ca urmare a aplicării acestui procedeu.

8.3.2.1. *Transpoziții simple punctuale/exacte*

În fraza (18), transpunerea în limba română a adjectivului gerunzial *montant* implică deosebiri de structurare lexicală datorate proprietății lexemului francez de a se realiza printr-o unitate verbală minimală (monolexem deverbativ cu valoare de participiu adjectiv), în timp ce în limba-țintă trăsăturile semantice ale acestuia sunt redată printr-o locuțiune (adverbială sau prepozițională): *în sus*, în IP, TF și DO; *în susul*, în GM, după un verb la un mod personal, în ambele variante. Vladimir Colin și Mariana Riza redau adjectivul participial prin intermediul verbului corespunzător, cu construcție dezvoltată în subordonata atributivă *ce suia*.

În DO, remarcăm transpoziția facultativă operată prin înlocuirea grupului nominal *à sa voix* printr-o propoziție temporală cu verb finit, introdusă prin adverbul relativ *când* cu valoare de conector: *când striga*.

8.3.2.2. *Transpoziții simple prin expansiune/reducere*

Am putut remarca tendința traducătorilor de a recurge la redistribuiri informaționale menite să dezambiguizeze mesajul din limba-țintă. Pentru a evidenția acest fapt, am selectat grupul nominal utilizat metaforic *de gros socques de bois*, din fraza (14). Acesta a fost redat printr-un singur lexem în VO, *opinii*, un termen apropiat de sfera de înțelegere a cititorilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din perioada imediat următoare.

În altă parte, prin parafrizare interlinguală, Ion Pas, Traian Fițescu, Dorina Oprea și Gabriel Mălăescu reduc expresia personificată (*se*) *faire la barbe*, din fraza (12), la o singură unitate, verbul *a se bărbieri*.

8.3.3. *Modulația*

Tot în fraza (7), reorganizările gramaticale din VC_{1/2}, DO și MR conduc la o modulație frastică, ce afectează tipul enunțurilor. În fraza supusă analizei, negația este marcată de adverbele *ne...point*, care încadrează verbul *murmurer*. În versiunile despre care discutăm avem de-a face cu o negație metalingvistică, întrucât accentul cade pe substantivul cu funcție de atribut, *Lignonul*. Astfel, *Le Lignon ne murmure point* devine *Nu râul Lignon îi șoptea/susura*, reorganizare ce permite transferul corect al informației din textul-sursă.

În fraza (22), pentru redarea ideii exprimate în originalul francez prin intermediul verbului *prétendre*, Ion Pas, căutând un termen sinonimic expresiv, optează pentru o modulație facultativă și folosește adverbul *adevărat*, simplificând vizibil fraza.

Diferențele lexicale în ceea ce privește echivalarea din limba franceză în limba română a unor termeni de specialitate, la care se poate adăuga necunoașterea sensului unora dintre ei, au condus la traduceri modalizate: cuvântului fr. *psychagogyques*, din fraza (5), îi corespunde în DO propoziția subordonată *ce țin de plăsmuiri*, iar în VO termenul este împrumutat direct, într-un context în care este aplicat principiul „verbum a verbo”, corespondentul *psicagogice* fiind redat în conformitate cu scrierea de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

După cum am remarcat pe parcursul studiului nostru, problemele traductologice pe care le-au avut de rezolvat tălmăcitorii români au rezultat din absența sau, oricum, din imposibilitatea găsirii unor echivalenți lexicali ori construcții morfosintactice prin intermediul cărora să se stabilească o legătură între textul-sursă și corespondentul/structura corespondentă din limba-țintă. Așa se explică ignorarea unor lexeme precum: *Tityre*, din fraza (13), în VO; lat. *immanior ipse*, grupul nominal care face trimitere la natura păstorului, din fraza (16), în VC₂ și

MR; lat. *immanum pecus*¹, din aceeași frază, în VC₂, DO și MR; *les babeaux*, din fraza (24), în IP etc. Tot astfel se justifică și adaptările prin conversie care anulează conotația textului original: *știmă* pentru fr. *lamies*, din fraza (24), în VC_{1/2}, TF și MR; *zână*, pentru fr. *elfes*, din fraza (5), în VO ș.a.m.d.

Creativitatea și ingeniozitatea în traducere sunt impuse de căutarea unor echivalări potrivite cu nuanțele contextului original, plăcute și armonioase, astfel încât mesajul transmis în limba română să producă în rândul cititorilor autohtoni efecte apropiate de cele pe care parcurgerea textului-sursă le-a avut pentru cititorii textului francez. Termeni precum *plăsmuire* pentru fr. *récit*, din fraza (4), în TF; *lirism necăutat* pentru grupul nominal *poésie instinctive*, din fraza (8), în TF; *cocioabă infectă* pentru *révoltante prouacrerie*, din fraza (15), în IP; *drăcie*, folosit pentru redarea fr. *machine*, din fraza (23), în IP, ca să nu mai vorbim despre deja amintitele echivalări *nechemății*, la Ion Pas; *nepoftiții*, la Vladimir Colin; *aciuiiații*, la Traian Fințescu, din fraza (24), pentru fr. *intrus*, sunt soluții care valorifică nuanțele estetice ale limbii române, dar probează, în egală măsură, talentul și înzestrarea intelectuală a autorilor versiunilor românești.

Opțiunea pentru un anumit lexem este hotărâtă, deseori, de dorința traducătorilor de a imprima particularități locale versiunilor românești. Enumerăm câteva astfel de situații întâlnite în aceste versiuni:

- termeni arhaici și populari: *podereiu*, în fraza (11); *asta*, în fraza (3), la GM; *se reazimă* pentru *se reposer*, în fraza (7), la Ion Pas;
- termeni care nuanțează atmosfera, reînsuflețind o lume tradițională: *unei vremi* pentru fr. *un temps*, în fraza (3), la Vladimir Colin; *sămănături*, în fraza (10), la Victor Onișor, pentru fr. *cultures*; *concitat* pentru fr. *comitat*, din fraza (15), la Mariana Riza;
- regionalisme: *a-și potrivi barba*, pentru redarea expresiei *faire la barbe*, din fraza (12), la Mariana Riza; *păcurar*, la Traian Fințescu și *țeran*, în versiunea lui Victor Onișor pentru fr. *pâtour*, din fraza (15);
- expresii cu o puternică încărcătură identitar-autohtonă: *a da binețe*, în VC_{1/2} și TF; *a da ziua bună*, în DO pentru transferul construcției *donner bonjour*, din fraza (20); *a da crezare* pentru *ajouter la fois*, din fraza (8), la Gabriel Mălăescu.

Nu puține au fost situațiile în care traducătorii au recurs la reorganizări de ordin structural și gramatical, reducând sau, din contră, suplimentând numărul de cuvinte din original. Astfel de situații, întâlnite în special în VO și IP, dovedesc îndrăzneala tălmăcitorilor de a interveni pe text, cu scopul de a facilita receptarea mesajului de către cititorii români.

Echivalarea unor clase gramaticale a presupus deopotrivă creativitate și temeritate în actul traductologic. Foarte frecvente sunt situațiile în care, pentru redarea sensului frazelor din limba-sursă, dar și pentru a adapta conținutul la specificul limbii române, autorii versiunilor românești s-au abătut de la original și au recurs, prin parafrazări și modalizări, la reorganizări sintactice.

Deși transferul *substantivelor* nu a ridicat probleme majore, putem afirma că, față de textul original, în versiunile românești au fost inventariate mai multe lexeme nominale, această situație datorându-se diferențelor de structurare la care au recurs traducătorii. Vom oferi, în

¹ Sintagmele latinești, folosite și de V. Hugo, pentru caracterizarea lui Quasimodo, în calitatea de „păstor mai sălbatic decât turma sa sălbatică”, au mai apărut la J. Verne și în romanul din 1864, *O călătorie spre centrul Pământului*, unde era vorba, de asemenea, despre un vulcan.

continuare, câteva exemple convingătoare în acest sens, în care substantivul românesc completează verbul din textul-țintă:

- Pentru redarea infinitivului *conclure*, din fraza (2), Traian Fintescu recurge la o transpoziție facultativă și construiește fraza cu ajutorul grupului verbal care conține un verb la conjunctiv și un substantiv: *să tragem **concluzia*** sau grupul verbal *c'est regrettable*, din fraza (9), a fost transpus prin grupul nominal *lucru regretabil*, în MR;

- Au fost consemnate, în schimb, situații în care informația a fost redată în limba română prin concentrarea lexico-morfologică a unității-sursă. În fraza (6), Victor Onișor și Gabriel Mălăescu au redus grupul nominal *le pays transylvain* la unitatea *Transilvania*;

- În vederea concretizării sensului anumitor lexeme, traducătorii au optat pentru suplimentarea informațiilor din textul francez, acest lucru realizându-se prin introducerea unor substantive noi în versiunile lor: fr. *Lignon*, din fraza (14), a fost redat prin *apele Lignonului*, în VO; *râul Lignon*, în VC_{1/2}, DO și MR sau fr. *les méandres*, din aceeași frază, devine *cotiturile pline de vîrtejuri*, în VO ș.a.m.d.

- La Vladimir Colin, fr. *Daphnis*, aparținând subclasei substantivelor proprii, devine *un Dafnis*, traducere modalizată care contribuie, în mod voit, la nuanțarea apreciativă a personajului mitologic și accentuarea ideii de unicitate;

Trebuie precizat faptul că pe parcursul analizei au fost semnalate numeroase deosebiri în ceea ce privește categoria genului, numărului și cazului substantivelor, fapt cât se poate de normal la contactul dintre două limbi cu sisteme gramaticale diferite. De exemplu, în VC_{1/2}, GM și MR, nominalul *dans un temps*, din fraza (3), a fost redat prin *unei vremi*, un complement în dativ, cerut de regimul sintactico-semantic al predicatului *aparținem*, echivalent pentru fr. (*nous*) *sommes*. Au fost identificate și structuri nominale calchiate după tiparul limbii franceze. Astfel, în fraza (25), nominalul *le courant*, din construcția *aura lancé le courant*, a fost transferat prin *la curent*, în VC_{1/2}, DO și MR, complementul în dativ pentru limba română fiind echivalat prin complement în acuzativ.

Și categoria verbului a supus traducătorii la probe de inspirație și profesionalism. Pentru redarea flexiunii bogate a acestei clase gramaticale tălmăcitorii au fost nevoiți să recurgă deseori la echivalări sinonimice contextuale, unele dintre ele modificând regimul de tranzitivitate al verbelor, la transpoziții obligatorii sau facultative, care au implicat reorganizarea sintactică a grupurilor verbale și a întregului enunț. Au fost semnalate, de asemenea, situații în care traducătorii, din imposibilitatea de a găsi un corespondent concis și clar pentru termenul francez, l-au ignorat, pur și simplu: fr. *déboucher*, din enunțul (25), este ignorat în IP și GM. Suntem de părere că această strategie contribuie la evitarea unei sintaxe prea încărcate pentru versiunea din limba română. Vom enumera, în cele ce urmează, câteva exemple cu scopul de a evidenția deosebirile în traducerea clasei verbului:

- opoziția gerunziu/propoziție cu verb finit: *en se promenant*, din fraza (26), devine *se plimbă*, în VO, iar *levant*, din *le soleil levant*, este tradus prin *care tocmai răsărea*, în DO;

- echivalarea unui verb cu prefix s-a realizat prin parafrizare (construcție verb + adverb):

- *il retrouvă*, din fraza (27), devine *găsi earăși*, în VO; *ajunge iar*, în TF și DO; *a ajuns din nou*, în GM;

- opoziția *diateza pronominală*/ *diateza activă*:

- [...] *comme il s'était porté*, din același enunț (27) devine [...] *cum o apucase*, în VC_{1/2}; *cum*

o luase, în TF, DO; *cum mersese*, în GM, MR;

- opoziția diateza pasiv – active:

• [...] *sont empreintes*, din fraza (8), este redat prin *caracterizează*, în VO;

- schimbarea categoriei verbale a numărului verbului determinate de modificări în grupul nominal:

• [...] *la poussière se rabattait*, din fraza (18), devine *nori de praf care se amestecau*, în TF sau [...] *l'éclat s'accroissait*, din fraza (27), este echivalat prin *licăriri creșteau*, în IP.

Pronumele, foarte frecvente în textul original, fac obiectul unor lămuriri care țin de deosebirile dintre celor două sisteme aflate în opoziție. Absența pronumelui personal subiect din versiunile românești (*Ar fi o greșeală* pentru *Ce serait une erreur*, în fraza (7) sau reluarea obligatorie a complementului direct din propoziția relativă prin pronume personal cu funcție de complement direct (*Această provincie dela extremul Europei a descris-o De Gérando, și a vizitat-o Élisée Reclus*, din fraza (7), la Victor Onișor) sunt constrângeri care au condus la reorganizări sintactice ale enunțurilor din edițiile românești.

9. *Perspectiva modurilor de expunere* pe care am ales-o ca subcriteriu de selectare a corpusului de texte a luminat o dată în plus opțiunile de traducere, în strânsă legătură cu evoluția limbii române literare.

a) În *fragmentele descriptive*, aglomerarea de substantive (comune și proprii), adjective, adverbe, sintagme nominale, în general, este justificată de detaliile care fixează locul, timpul și alte circumstanțe ale desfășurării evenimentelor. Se văd, în asemenea pasaje, selecțiile de finețe ale termenilor utilizați în traducere, acolo unde însuși Jules Verne pare a fi căutat cel mai potrivit cuvânt (*bon à loger/foarte bine...; bun să; tocmai potrivit; care se potrivea*. Cf. și *colporteur/negustor; marchitan; negustor ambulant* etc.).

b) În *fragmentele dialogate*, provocările au constat, în primul rând, evident, în valorificarea *verbelor dicendi*, mai ales în structurile exclamative și interogative (*dit-ill/întreabă primarul; zise el; întrebă el; a întrebat el; ignorarea itemului*, la TF). Dar asemenea structuri în sine sunt interesante, căci redau posibilități diferite de organizare a interacțiunilor verbale (oferă/ contraoferă/ reoferă): *Et pour quoi faire?/Și ce ți-e bună?* (1892)/*Și ce să fac cu ea?/Și de ce?/Și ce face?/Și la ce-i bună?* (2016). Se văd trecerile de la impersonal la personal, în căutarea unei formule fidele față de limba-sursă și se potrivește cu spiritul limbii-țintă, în același timp, după cum se vede și traseul modernizării românei literare.

c) Exemple de verbe, din care am reținut doar o mostră mai sus, revin cu toată complexitatea sistemului flexionar al respectivei clase gramaticale în analizele contrastiv-tipologice din pasajele narativ-dinamice. De data aceasta, relația cu determinanții adverbiali sau cu grupurile circumstanțiale (modale, temporale, locative, cauzale etc.) provoacă schimbări masive în organizarea morfosintactică a frazelor. În trecerile din franceză în română se schimbă modul, timpul gramatical, diateza, valorile personale/ impersonale, deseori cu semnificative modificări semantice: *avait quitté/ieși; ieșise; e părăsit* etc.; *examinait/examina* (1892); *urmărea; lumina; cerceta* (2017) ș.a.m.d. Acesta este motivul pentru care am consacrat un subcapitol special verbului. Grupul verbal dinamizează structuri întregi, provocând reorganizări masive în textele românești, tot mai firești, pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul secolului al XX-lea. (Ar mai trebui să adăugăm, totuși, că nu versiunea cea mai recentă este cea mai potrivită cu uzajul actual al românei literare.).

Oricum, din punctul nostru de vedere, schimbările de registru corespunzătoare

modalităților diferite de expunere au justificat schimbările de strategii traductologice în versiunile românești ale romanului în discuție. De aici provin diferențele gramaticale și lexico-semantice atât de interesante pentru evoluția limbii române literare.

10. Se cuvine să menționăm că pe parcursul analizei pe care am realizat-o am consemnat și anumite stângăcii privind calitatea mesajului transmis în limba română. Amintim, în acest sens, expresia personificată *se faire la barbe*, al cărei sens este de *a se rade*, din fraza (11), tălmăcită de către Victor Onișor prin *i se face prea mare*. Și Gabriel Mălăescu introduce în versiunea sa o construcție ambiguă din punct de vedere semantic, și anume *și așa fac aproape*.

11. Demersul de față ne-a ajutat să ne formăm o imagine de ansamblu asupra originalității textelor versiunilor românești. Astfel, despre traducerea Mariane Riza, o tălmăcire nedată, dar recentă, după elementele luate în calcul de noi, putem afirma că se prezintă, de fapt, ca o preluare a unei versiuni mai vechi. Numeroase asemănări între versiunea MR și VC_{1/2}, dintre care enumerăm redarea antroponimului *Franz*, din textul sursă, prin *Frâncu*, în ambele texte țintă, apoi transferul toponimului *Orgall* prin *Gorgan*, transpunerea adjectivului participial *montant* prin subordonata atributivă *ce suia* și multe altele, susțin presupunerea noastră.

12. Putem afirma, așadar, că premisa potrivit căreia analiza traducerilor din Jules Verne, ca orice altă traducere din epoca respectivă, poate oferi o imagine suplimentară a evoluției limbii române literare în perioada 1880-2017, s-a dovedit întemeiată. După cum arătat pe parcursul lucrării noastre, traducerile succesive din Jules Verne reflectă trecerea de la o etapă decisivă în fixarea limbii române literare supradialectale, normative, la etapa îmbogățirii, diversificării și nuanțării ei în variante diacronice și diastratice corespunzătoare evoluției societății românești în perioada modernă și contemporană.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse

- Jules Verne, *Le Chateau des Carpathes*, 1892, Paris: Bibliothèque d'éducation et de récréation, J. Hetzel et Cie.
- Jules Verne, *Le Chateau des Carpathes*, Oeuvre du domaine public. En lecture libre sur Atramenta.net.
- Jules Verne, *Castelul din Carpați. Roman din viața poporului românesc din Ardeal*. Traducere autorizată de Victor Onișor, 1897. Cu o prefață despre Jules Verne – scriitor și scrieri, de Dr. E. Dăianu, Sibiu: "Tipografia", societate pe acțiuni, (VO).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. Traducere de Ion Pas, 1929, București: Editura „Cugetarea” P. C. Georgescu-Delafras, (IP).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați. Întâmplări neobișnuite*. *Castelul din Carpați* în traducere de Vladimir Colin. *Întâmplări neobișnuite* în românește de Anghel Chițulescu, 1980. București: Editura „Ion Creangă”, Proiectul RI – Jules Verne 2010, (VC₁).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. În românește de Vladimir Colin, 1992, București: Editura „Universitas”, (VC₂).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. Traducere de Traian Fiñescu, 2004, București: Editura Corint, (TF).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. Traducere de Dorina Oprea, 2010, București: Editura Adevărul Holding, (DO).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. Traducere de Gabriel Mălăescu, 2017, București: Editura MondoRo, (GM).
- Jules Verne, *Castelul din Carpați*. Traducere de Mariana Riza, s.a., Cluj-Napoca: Editura Tipografia Europontic, (MR).

II. Referințe

- ARISTOTEL, *Categorii*. Traducere de Mircea Florian în Aristotel, *Organon*, vol. I, traducere, studiu introductiv, introduceri și note de Mircea Florian, 1997, București: Editura IRI.
- ARISTOTEL, *Topica*. Traducere de Mircea Florian în Aristotel, *Organon*, vol.II, traducere, studiu introductiv, introduceri și note de Mircea Florian, 1998, București: Editura IRI.
- BADEA LUNGU, Georgiana, 2005, *Tendențe în cercetarea traductologică*, Timișoara: Editura Universității de Vest.
- BADEA LUNGU, Georgiana, 2012, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria și practica traducerii*, Timișoara: Editura Universității de Vest.
- BARNA, Andrei Petru, 2004, *Receptarea poeziei Lamartiniene în literatura română din secolul al XIX-lea*, Chișinău.
- BÂRLEA, Petre Gheorghe, 1998, *Grigore Alexandrescu – un clasic printre romantici*, București: Editura „Stolnicul Cantacuzino”.
- BÂRLEA, Petre Gheorghe, 1999, *Contraria Latina – Contraria Romanica*, București: Editura ALL Educațional.

- BÂRLEA, Petre Gheorghe; BÂRLEA, Roxana Magdalena, 2000, *Lexicul românesc de origine franceză*, Târgoviște: Editura „Biblioteca”.
- BÂRLEA, Petre Gheorghe, 2016, *Traduceri și traducători - Pagini din istoria culturii române*, Iași: Editura Universității ”Alexandru Ioan Cuza”.
- BÂRLEA, Petre Gheorghe, „Romanian Language in 1918”, în: *DICE*, 15-2, 2018, pp. 121-130.
- BELL, Roger T., 2000, *Teoria și practica traducerii*: Traducere de Cătălina Gazi, București: Editura Polirom.
- BOIA, Lucian, 2005, *Jules Verne: Paradoxurile unui mit*, București: Editura Humanitas.
- BROWN, Penelope; LEVINSON Stephen C., *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge: Cambridge University Press.
- CLERGEAU, Béatrice, *La conquête de l'espace selon Jules Verne, à travers ses deux oeuvres: De la Terre à la Lune et Autour de la Lune*, Paris: Bibliothèque d'éducation et de récréation.
- CODLEANU, Mioara, 2004, *Implications socio-culturelles dans l'acte traductif: l'adaptation*, Constanța: Editura Ovidius University Press.
- CODLEANU, Mioara, 2017, *Interaction verbales et traduction, Domaine roumain-français/ français-roumain*, București: Editura Universitară.
- COMPÈRE, Daniel, 2005, *Jules Verne. Parcours d'un oeuvre*, Amiens: Editura Encrage.
- CORNEA, Paul, 1966, „Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, în: *De la Alexandrescu la Eminescu*, București: Editura pentru Literatură, pp. 48 sqq.
- CRISTEA, Teodora, 1977, *Éléments de grammaire contrastive. Domain français-roumain*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- CRISTEA, Teodora, 1982, *Contrastivité et traduction*, București: Editura Universității din București.
- CRISTEA, Teodora, 2007, *Stratégies de la traduction*, București: Editura Fundației „România de Măine”.
- DASCĂLU JINGA, Laurenția; POP Liliana (coord.), 2003, *Dialogul în româna vorbită*, București: Editura Oscar Print.
- DIMISIANU, Gabriel, „Cronică literară: Jules Verne și românii”, în *România literară*, Anul 2005, Nr.19, 18.05.2005.
- DOMINTE, Constantin, 2003, *Introducere în teoria lingvistică. Antologie pentru seminarul de Teorie a limbii*, București: Editura Universității din București.
- DUBOIS, Jean, 1969, *Langue française. La syntaxe*, Paris: Larousse.
- EVSEEV, Ivan, 1974, *Semantica verbului, Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara: Editura Facla.
- GAFTON, Alexandru, 2012, *De la traducere la norma literară*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- GHERMAN, Alin Mihai, „Pe marginea primelor traduceri din Jules Verne în limba română”, în: *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, 2007, Alba Iulia, publicat de Universitatea «1 Decembrie».
- GHEȚIE, Ion, 1978, *Istoria limbii române literare*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

- GHITĂ, Elena, 1983, „Pentru o definiție a traductemului (II)”, în: *Analele Universității din Timișoara. Seria Științe Filologice*. Volumul 21, pp. 61-67.
- GRICE, Herbert Paul, 1989, *Studies in the Way of Words*, London: Harvard University Press Cambridge.
- HARPOLD Terry; COMPÈRE Daniel; DEHS Volker, 2015, *Collectionner l'extraordinaire, sonder l'ailleurs. Essais sur Jules Verne en homage à Jean Michel Margot*, Amiens: Editura Encrage.
- HOBANA, Ion, 1995, *Jules Verne în România*, București: Editura Fundației Culturale Române.
- HOBANA, Ion, 2004, *Jules Verne – Chipuri, obiceiuri și peisaje românești*, București: Editura PRO.
- HOBANA, Ion, 2005, *Jules Verne – chipuri, obiceiuri și peisaje românești*, București: Editura Pro.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, 1999, *Conversația. Structuri și strategii*, București: Editura All Educațional.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, 1991, *Narațiune și dialog în proza românească – Elemente de pragmatică a textului literar*, București: Editura Academiei Române.
- IORGA, Nicolae, 1971, *Istoria învățământului românesc*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- JAKOBSON, Roman, 1963, *Essais de linguistique générale*, Paris: Minuit.
- LEVINSON, Stephen C., 1983, *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MANOLESCU, Florin, 1980, *Literatura S.F.*, București: Editura UNIVERS.
- MĂGUREANU, Anca, 2008, *La sémantique lexicale*, București TUB.
- MEILLET, Antoine, 1925, *La Méthode comparative en linguistique historique*, Oslo: H. Aschehoug & Co.
- MOROIANU, Dinu, 1962, *Jules Verne. Oameni de seamă*, București: Editura Tineretului.
- MOUNIN, Georges, 1963, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris: Maison d'Éditions Gallimard.
- MOUNIN, Georges, 1999, *Istoria lingvisticii*. Traducere și postfață Constantin Dominte. București: Editura Peiada.
- MUNTEANU, Ștefan; ȚĂRA, Vasile, 1978, *Istoria limbii române literare, Privire generală*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- NEGOIȚĂ, C. N., „Jules Verne și știința. Cu prilejul centenarului său”, în: *Adevărul literar și artistic*, Anul IX, Nr. 389, Duminică 21 Februarie 1932.
- NEGRICI, Eugen, 2003, *Literatura română sub comunism*, București: Editura Fundației Pro.
- NEWMARK, Peter, 1981, *Approaches to Translation*, New York: Pergamon Press.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), 2009, *Dinamica limbii române actuale – Aspecte gramaticale și discursive*, București: Editura Academiei Române.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), 2016, *Gramatica de bază a limbii române*, (GBLR) București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- PEIRCE, Charles Sanders, 1932, *Collected Papers*, vol. II, Cambridge: Harvard University Press.

- POLET, Jean Claude, 1999, *Patrimoine littéraire européen: Vol. IIB – Renaissance nationales et conscience universelle* (Anthologie en langue française), Paris, Bruxelles: De Book Université.
- POTTIER, Bernard, 1964, „Vers une sémantique moderne”, în: *Travaux de Linguistique et de Littérature de Strasbourg*, II.
- RIEGL, Martin; PELLAT, Jean-Christophe; RIOUL, René, 1994, *Grammaire méthodique du français*, Paris: Presses Universitaires de France.
- SAUSSURE, Ferdinand de, 1967, *Cours de linguistique générale*, Paris: Editura Payot & Rivages.
Cf. și SAUSSURE, Ferdinand de, 1998, *Curs de lingvistică generală*. Traducere și cuvânt înainte de Irina Izverna Tarabac, Iași: Editura Polirom.
- SĂVEANU, Simion, 1980, *Pe urmele lui Jules Verne în România*, București: Editura Albatros.
- ȘERBĂNESCU, Anca, „Construcții scindate”, în: *LR*, XXXV, 1986, nr. 1, pp. 3-10.
- STEINER, George, 1983, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*. Traducere de Valentin Negoită și Ștefan Avădanei, București: Editura Univers.
- TODI, Aida, 2001, *Elemente de sintaxă românească veche*, Pitești: Editura Paralela 45.
- TOURATIER, Christian, 2000, *La sémantique*, Paris: Armand Colin.
- UNGUREANU, Victoria, 2013, *Teoria traducerii*, Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți.
- VASILESCU, Andra, 2007, *Cum vorbesc românii: studii de comunicare (inter)culturală*, București: Editura Universității din București.
- VINAY, Jean-Paul; DARBELNET, Jean, 1972, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris: Éditions Didier.
- VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean, 1995, *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation*. Tradusă și editată din limba franceză în limba engleză de Juan C. Sager și M. J. Hamel, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. (Descărcată de pe <https://books.google.ro> (18.01.2018, ora: 19:00).
- Limba română contemporană. Semiotica discursului specializat* (Note de curs și texte bibliografice selectate de prof. univ. dr. Adriana Stoichițoiu-Ichim), 2006, București: EUB.
- Limba franceză contemporană. Semantică lexicală* (Note de curs de conf. univ. dr. Anca Cosăceanu), 2004, București: EUB.
- Teoria limbii. Structuralismul lingvistic*. Texte bibliografice selectate de conf. univ. dr. Andra Vasilescu, 2003, București: EUB.

III. Dicționare

- Dicționar explicativ al limbii române* (DEX), 2016, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București: Univers Enciclopedic.
- Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM²), ediția a II-a revăzută și adăugită, 2010, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, București: Univers Enciclopedic.

CRISTEA, Teodora, CUNIȚĂ, Alexandra (coord.), VIȘAN, Viorel (coord.), 1992, *Dictionnaire roumain-français/ Dicționar român-francez*, București: Editura Babel.

GORUNESCU, Elena, 2006, *Dicționar francez-român*, București: Editura Teora.

GORUNESCU, Elena, 2007, *Dicționar român-francez*, București: Editura Teora.

KERNBACH, Victor, 1983, *Dicționar de mitologie generală*, București: Editura „Albatros”.

NEGREANU, Aristița, 1996, *Franceza de astăzi/ Le français branché - Dicționar francez-român*, București: Editura Humanitas.

Larousse, <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>, ultima consultare: 23.07.2019, ora 16:00.

ȘĂINEANU, Lazăr, 1908, *Dicționar universal al limbei române*, a opta edițiune, revăzut și adaogit la Ediția VI-a, Editura „Scribul românesc”, www.dacoromanica.ro (Iunie, 2019).

IV. Webgrafie

<http://www.agerpres.ro>, ultima consultare: 15.11.2016, ora: 17:35.

<http://books.openedition.org/>, ultima consultare: 22.11.2016, ora: 21:00.

<http://carte.superfit.ro/html/editura.html>, ultima consultare: 21.07.2017, ora 9:30.

Société Jules Verne. Bulletin de la Société Jules Verne (05/1936) – Sursa: gallica.bnf.fr /Bibliothèque nationale de France.

https://www.cairn.info/article_p.php?ID_ARTICLE=RFLA_082_07

http://cle.ens-lyon.fr/fichiers/grammairegenerative_1220433181896.pdf?lang=fr, „La Grammaire Générative” în: *La grammaire générative et transformationnelle: bref historique*, ultima consultare: 26.06.2019, ora 18:00.

<http://juniors.chez-alice.fr/dossiers/verne/verne.htm>, ultima consultare: 21.11.2016, ora: 20:00.

<https://la-conjugaison.nouvelobs.com>, ultima consultare: 20.07.2019, ora 16:00.

<http://www.lexpress.fr>, ultima consultare 10.07.2017, ora 23:30.

<http://montaiguvendee.fr>, ultima modificare: 7.07.2017, ora: 20:00.

www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_Alberto_Bramati.html, „Cele patru probleme ale «traducătorului literei»: lexicală, gramaticală, retorică și ritmică”, Alberto Bramati, în: *Orizonturi culturale italo-române*, revistă interculturală bilingvă, ISSN 2240-9645, ultima consultare: 7.03.2018, ora: 20:00.

http://www.persee.fr/doc/roman_0048-8593_1997_num_27_96_3230, ultima consultare: 2.12.2016, ora 23:00.

www.rador.ro/2015/03/24/portret-jules-verne-calatorie-extraordinara-prin-viata, ultima consultare: 7.07.2017, ora: 19:00.

<https://www.scribd.com/doc/294645570/Teoria-traducerii>, *Teoria traducerii. Théoriser la traduction*, 12.01.2018, ora 7:00.

<https://universulcărților.wordpress.com/anti-babel/constantin-frosin-„traducerea-ca-dar”/>, Constantin Frosin, ”Traducerea ca dar”, în revista *Universul cărților. Scriitori despre cărțile lor*.

<https://uvadoc.uva.es/bitstream/10324/23216/1/TFM-O%2020.pdf> (Michel Ballard),
29.01.2018, ora 16:00.

<https://ro.wikipedia.org>, (Enciclopedie liberă), *Listă de traduceri în limba română ale operelor lui Jules Verne*, ultima consultare: 7.06.2017, ora 19:00.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Bibliografia_lui_Jules_Verne, ultima consultare: 17.07.2017, ora 16:00.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Arago#cite_ref-vppo_1-0, ultima consultare: 8.07.2017, ora: 17:30).

https://ro.wikipedia.org/wiki/Jules_Verne, (Enciclopedie liberă), ultima consultare: 7.11.2016, ora 22:00.

https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_traduceri_%C3%AEn_limba_rom%C3%A2n%C4%83_ale_operelor_lui_Jules_Verne#cite_ref-1, ultima consultare: 5.07.2019, ora: 19:00.

<http://ro.wikipedia.org/wiki/Roman-negru>, ultima consultare: 4.07.2017, ora: 17:00.